

■ УДК 94(477):321.74:323.27 "1917.10"

В. М. Шейко, доктор історичних наук, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків

ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ И РАДЯНСКАЯ ВЛАДА В УКРАИНЕ ПОСЛЕ ЖОВТНЕВОГО ПЕРЕВОРОТУ 1917 Р.: ПОЛИТИКА И ПРАКТИКА ВЗАЄМИН

Висвітлено події, пов'язані з жовтневим переворотом 1917 р., встановленням радянської влади, зокрема й в Україні, проаналізовано політику більшовиків і радянської влади щодо старої інтелігенції, основну увагу приділено взаєминам старої інтелігенції і радянської влади після жовтневого перевороту 1917 р. в Україні. При цьому акцентується на змістовних аспектах, пов'язаних із трансформацією професійних і політичних поглядів старої інтелігенції України в її ставленні до різних влад, передусім, до радянської.

Ключові слова: *інтелігенція, жовтневий переворот 1917 р., радянська влада, еволюція політики і практики взаємин інтелігенції і влади.*

В. Н. Шейко, доктор исторических наук, профессор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ И СОВЕТСКАЯ ВЛАСТЬ В УКРАИНЕ ПОСЛЕ ОКТЯБРЬСКОГО ПЕРЕВОРОТА 1917 Г.: ПОЛИТИКА И ПРАКТИКА ОТНОШЕНИЙ

Освещаются события, связанные с октябрьским переворотом 1917 г., установлением советской власти, в частности в Украине. Анализируется политика большевиков и советской власти относительно старой интеллигенции, в частности взаимоотношения старой интеллигенции и советской власти после октябрьского переворота 1917 г. в Украине. При этом акцентируется на содержательных аспектах, связанных с трансформацией профессиональных и политических взглядов старой интеллигенции Украины в ее отношении к разным властям, прежде всего, к советской.

Ключевые слова: *интеллигенция, октябрьский переворот 1917 г., советская власть, эволюция политики и практики взаимоотношений интеллигенции и власти.*

V. M. Sheyko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE INTELLIGENTSIA AND SOVIET AUTHORITIES IN UKRAINE AFTER THE OCTOBER COUP OF 1917: THE POLICY AND EXPERIENCE OF INTERRELATIONS

The paper covers the events associated with the October coup of 1917 and establishment of the Soviet power in Ukraine. The author analyzes the policy of the Bolsheviks and the Soviet authorities after the October coup of 1917 regarding the old intelligentsia. Particular attention is paid to the analysis of the relationship between the old intelligentsia and the Soviet authorities after the October coup of 1917 in Ukraine. The paper focuses on the substantive aspects

of transformation of professional and political views of the old intelligentsia in Ukraine concerning the attitude to different authorities and, first of all, to the Soviet power.

Keywords: *the intelligentsia, the October coup of 1917, the Soviet power, the evolution of the policy and experience of the relationship between the intelligentsia and the authorities.*

Постановка проблеми. Як відомо, 17 березня 2017 р. з дня початку Української революції виповнилося 100 років. Верховна Рада України в Постанові «Про визначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2017 році» рекомендувала Кабінету Міністрів України у 2017 р. врочисто відзначити кілька пам'ятних дат і ювілеїв, зокрема 100 років від початку Української революції та дня створення Української Центральної Ради (17.03.1917). **Мета статті** — проаналізувати політику і практику взаємин старої інтелігенції України з радянською владою після жовтневого перевороту 1917 р. Розгляд джерел і літератури на вказану тематику здійснений у багатьох попередніх статтях (Шейко, *Інтелігенція й революція в Україні (кінець XIX — початок XX ст.)*, 2017; Шейко, *Жовтневий переворот 1917 р. та інтелігенція в Україні*, 2017).

Виклад основного матеріалу дослідження. З перемогою більшовиків у жовтні 1917 р. стара інтелігенція в основній своїй масі асоціювала думки про загибель культури, зникнення господаря, замовника і користувача їх продукції, економічної бази, на якій ґрунтувалось її благополуччя. «Темним» масам, що прийшли до влади, як уважала тоді більшість інтелігенції, не потрібні ні культура, ні сама інтелігенція. І деякі із них в паніці і страху подумки проклинали «грядущого хама» (Вольфсон, 1925). Слід відзначити, що значна частина найрадикальніше і найворожіше налаштованої до радянської влади інтелігенції сподівалася на тимчасовість нової влади. І це було правдою. Частина інтелігенції пасивно або зі зброєю в руках виступила проти нової влади. Основна маса інтелігенції вважала революцію «авантюрою» більшовиків і відповідала на неї масовим саботажем — активним або пасивним.

В. І. Ленін стверджував, що «рабочие и крестьяне создали Советскую власть, свергнув буржуазию и буржуазный парламентаризм. Теперь трудно не видеть, что это было не «авантюрой» и не «сумасбродством» большевиков, а началом всемирной смены двух всемирно-исторических эпох... Саботаж был начат интеллигенцией и чиновничеством, которые в массе буржуазны и мелкобуржуазны» (Ленин, 1977). Як довів час, це все ж таки була «авантюра» більшовиків, що завершилася трагічно для народів, які входили до СРСР, і сподівання Леніна та більшовиків історія не підтвердила.

Загалом інтелігенція, налякана Жовтнем 1917 р., прагнула повернути минуле, саботувала нову владу, ставала під білогвардійські прапори, у паніці залишала батьківщину.

Необхідно підкреслити, що в Україні цей процес відбувався ще в гостріших і жорстокіших формах, які ускладнювалися спробами інших держав

заволодіти нашою державою. Крім того, ситуація стосувалася і національного питання. Адже прогресивна інтелігенція України здійснювала багатовікову боротьбу за незалежність України, її народу та культури. Отже, часта зміна різноманітних влад, їх політична різнобарвність, іноземна навала, зокрема більшовицька, німецька і білогвардійська, труднощі громадянської війни по всій Україні, не завжди вдала політика Центральної Ради та її послідовників — усе це впливало на позицію різних верств інтелігенції, з одного боку, та різнобарвних, зокрема радянської, влад в Україні, з іншого. До речі, під час боротьби радянської влади Росії проти України, Центральної Ради проявилися великодержавний шовінізм, недооцінка національного питання, огульне звинувачення української інтелігенції в націоналізмі та антинародності (*Резолюції 2-ї конференції рудничних и горнозаводських комитетов Донецького басейна от 25–27 ноября 1917 г.*).

Так, секретар ЦК КП(б)У Е. Квірінг на Першому всеукраїнському з'їзді вчителів у 1925 р. підкреслював, що «інтелігенція, як і буржуазія, розуміла диктатуру пролетаріату як диктатуру темних робітників, що призвели до знищення культури і цивілізації, тієї роботи, що вела інтелігенція... В Україні до цього долучалося ще й національне питання...» (Квірінг). Про це, до речі, свідчили і результати виборів до установчих зборів, що відбулися в Україні в першій половині листопада 1917 р. Якщо за більшовиків в Україні проголосувало 10% від загальної кількості голосуючих за делегатство в Установчих зборах, то українські есери, котрих підтримала основна маса інтелігенції, мали найбільшу кількість голосів — 3,4 млн (*Історія Української РСР, 1967*).

Отже, інтелігенція України, яка у своїй основній масі була опозиційною до самодержавної влади, позитивно, інколи захоплено поставилася до лютневої революції і вороже зустріла радянську владу (*Всеукраїнський учительський з'їзд; Проблема інтелігенції в реконструктивну добу: диспут в Комакадемії; ЦДАВО України*, ф. 166, оп. 1, од. зб. 936, арк. 66–67). Водночас слід зауважити, що значна частина інтелігенції України до Жовтня 1917 р. була русифікована (Затонський, 1925). І це, безумовно, впливало на соціально-політичну характеристику і поведінку інтелігенції стосовно радянської влади.

Щоправда, пізніше у 20-ті рр. ХХ ст. лідери української інтелігенції з різних причин і в іншій історичній ситуації дещо по-іншому оцінювали свої позиції і ставлення до радянської влади після Жовтня 1917 р. Вони, констатуючи своє вороже ставлення до нової влади, диктатури пролетаріату, здійснюючи саботаж радянської влади та її заходів, потім, зазвичай під тиском обставин, почали з певним осудом ставитися до своєї поведінки в минулі роки. М. С. Грушевський, котрий протягом двох десятиліть був одним із лідерів інтелігенції України та головою Центральної Ради, змушений був під тиском часу, нових обставин у 20-ті рр. ХХ ст. констатувати: «українська інтелігенція не витримала революційного іспиту, в значній частині відійшла від народу, впала в контрреволюцію і антисоціалізм» (*ЦДАВО України*, ф. 166, оп. 11, од. зб. 353, арк. 48.).

Цікаво, що подібні заяви, які озвучувалися й оприлюднювалися пізніше, переважно у 20-ті рр. ХХ ст., здійснені або під тиском обставин, або за примусом владних структур, і не завжди відповідали дійсності після Жовтня 1917 р., 20-х рр. ХХ ст. Про подібне свідчить і відомий на той час лист 66 представників різних верств старої інтелігенції «Відозва до української радянської інтелігенції та всього радянського суспільства». У ньому визнано, що українська демократична інтелігенція не зрозуміла і не прийняла пролетарську революцію, головним уважала національне питання. У зверненні підкреслювалося: інтелігенція злякалася «хаосу» революції і бажала запобігти в Україні революції, долучити її до парламентської конституційної еволюції за кращими зразками європейської буржуазної демократії (Відозва до української радянської інтелігенції та всього радянського суспільства, зачитана разом з привітанням на Всеукраїнській партконференції КП(б)У).

Таким чином, різноманітні джерела свідчать, що основна маса старої інтелігенції України негативно поставилася до перемоги Жовтня 1917 р. і здійснила практичні спроби пасивного або активного спротиву новій владі, саботажу її заходів. В. Ленін, аналізуючи неприйняття інтелігенцією заходів радянської влади, наполягав на необхідності припинити саботаж, а інтелігенцію підкорити радянській владі (Ленін, 1981). Пізніше, коли це вдалось, В. Ленін пропонував зміну методів боротьби. Він закликав боротися не з інтелігенцією, а за інтелігенцію, за налагодження співпраці з нею (Ленін, 1981, т. 37). Тобто обмежити силові методи боротьби, переконувати тих, хто вагався в ставленні до нової влади, створити умови для співпраці радянської влади та інтелігенції. Щоправда, у листопаді 1917 р. була створена всеросійська ЧК, а в грудні 1918 р. — всеукраїнська ЧК — для боротьби з контрреволюцією і саботажем. І хоча влада закликала боротися тільки зі злісними саботажниками, інтелігенція відчувала силові, негативні й загрозливі дії вказаних надзвичайних органів, особливо в подальші роки.

Як відомо, наймасовішим прошарком старої інтелігенції було вчительство, яке, як і більшість інтелігенції, злякалося влади «диктатури пролетаріату», розцінивши її як диктатуру темних сил, що вели до знищення культури, освіти (Затонський, 1923). Учителі, в основній своїй масі, виступали проти нової влади, при цьому сільські — менш активно. Необхідно підкреслити: дещо пізніше, на початку 1925 р. (січень), на Першому всеукраїнському з'їзді учителів у виступі В. П. Затонського (голови Наркомосвіти України) була спроба охарактеризувати національний склад інтелігенції та її роль у вирішенні національного питання. Він наголошував, що, на відміну від професури університетів України, яка була або російською за походженням та настроями, або навіть членами «Союзу російського народу» і була наближена до колишніх панівних класів, сільська інтелігенція, переважно вчителі, переважно українського походження і проукраїнсько налаштовані, — перебували ближче до демократичних кіл населення України (Затонський, 1925). До речі, саме сільська інтелігенція активно виступала за позитивне вирішення національного питання і побоювалась, що радянська влада, яка

основувалась на переважно русифікованому складі робітничого класу та частини інтелігенції, руйнуватиме все, що плекала українська, національно налаштована інтелігенція (*Перший Всеукраїнський з'їзд учителів*, 1925, 11 січня).

Зрозуміло, що сільська інтелігенція, яка була представлена переважно українським учительством, найчисленнішим прошарком старої інтелігенції, мала намір після падіння самодержавної влади покінчити з національним гнобленням і отримати простір для розвитку національної культури. Вона була налякана можливою перспективою русифікації культури русифікованим робітничим класом, який пропагував і насаджував радянську владу диктатури пролетаріату. І, зрозуміло, подібними настроями намагались скористатися активні і пасивні ворожі радянській владі сили. Сподівання на підтримку своїх настроїв сільська інтелігенція пов'язувала передусім з діями Центральної Ради, яка й підтримувала національно налаштовану інтелігенцію. У відповідь радянська влада погрозувала Центральній Раді судом революційного трибуналу (Постанова Комісара в справах друку Харківської Ради робітничих і солдатських депутатів про заборону контрреволюційної пропаганди на сторінках преси).

Архівні матеріали з різних регіонів України свідчать, що процес спротиву радянській владі особливо гостро відбувався в перші роки після Жовтня 1917 р. Найпоказовіше це проявилось в Одесі. Слід зазначити, що інтелігенція дореволюційної Одеси була за політичними настроями і матеріальним становищем одним із найбільших дрібнобуржуазних прошарків старої інтелігенції України.

Як свідчив на II всеукраїнській нараді з питань освіти (серпень 1920 р.) відомий радянський педагог і діяч народної освіти Я. П. Ряппо, котрий працював на той час в Одесі, учительство сім'ї Одеси тоді налічувало 4,5 тис. осіб, які одноставно вороже ставилися до нової влади. Ситуація ускладнювалася ще й частою зміною різних влад як внутрішніх, так і зовнішніх. Адже окрім громадянської війни на терені України відбувалась й інтервенція інших держав зі спробою завоювання України. «Мушу сказати, — стверджував Я. Ряппо, — що все перше півріччя наша робота в Одесі проходила саме при зміні настроїв орієнтації одеської буржуазії, одеської інтелігенції і населення на що завгодно, але не на радянську владу» (*ЦДАВО України*, ф. 166, оп. 1, од. зб. 936, арк. 1, 3, 4).

Децю іншу оцінку подій надають матеріали з'їзду вчителів міста й округу Одеси (грудень 1924 р.), яка, як зазначалося, постійно перебувала у вирі карколомної боротьби за владу в ті часи. Учительство було неоднорідним і за своїми настроями стосовно радянської влади розділилося на три групи. Перша нечисленна група підтримувала співпрацю з новою владою, друга вважала себе аполітичною і дотримувала нейтральної позиції, а третя — заперечувала радянську владу (*ЦДАВО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 14, 15).

До речі, секретар Одеського губкому КП(б)У Ф. Корнюшин, котрий виступив на з'їзді учителів Одеси і викликав жваву дискусію, у заключ-

ному слові підкреслив: «Це було не тільки з учительством, але й з усією інтелігенцією. Ми пам'ятаємо 17-ий рік, коли вся інтелігенція в масі своїй відмовилася від робочого класу, від робочої революції» (*ЦДАВО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 24). Особливо активний супротив вчительства був проти заходів радянської влади щодо відокремлення церкви від школи. Учительство не погоджувалося з тим, що школа має стати «класовою кузницею», а пролетаріат має бути «вождем», «історичною силою розвитку», як свідчив той же Ф. Корнюшин (*ЦДАВО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 24). Загалом він поділяв думку більшості вчителів-учасників з'їзду: «було вчительство, яке пішло безпосередньо з Жовтневою революцією, було таке, яке відступилось, стало пасивним. Було таке, яке приймало активну участь проти Жовтневої революції» (*ЦДАВО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 24).

Подібна ситуація спостерігалася і в інших регіонах України. Так, «Катеринославське вчительство 1917 р., як і всеукраїнське вчительство, надовго відкинуло себе від єдиного і вірного шляху і великої задачі йти в ногу з усім пролетаріатом, — вимушено «каялися» учителі Катеринославщини на своєму з'їзді в середині 20-х років ХХ ст., — і в подальшому надто дорого заплатило за остаточне повернення тільки в 1924–25 роках на цей шлях...» (*ЦДАВО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 34). Зрозуміло, що подібні висновки, зазвичай вимушені «визнання» інтелігенції сприймалися критично, оскільки основна маса старої інтелігенції, зокрема й учительство, змушена була пристосовуватися до нової влади, порядків і продовжувати професійну роботу, співпрацюючи з радянською владою. ЦККП(б)У і радянська влада України здійснювали немало заходів для залучення старої інтелігенції у 20-х рр. ХХ ст. не тільки до активного співробітництва, але й намагалися досягати визнання «праведною» ідеологію радянської влади і більшовицької партії і не тільки на словах, а й на практиці. Так, 12 січня 1923 р. питання посилення впливу комуністичної ідеології на основну масу вчительства через Спілку робітників освіти (Робос) заслухано на засіданні Агітпрому ЦККП(б)У. У доповіді від Південного бюро ЦК всеукраїнської Спілки працівників освіти М. Доленко наголосив: «учительство є основним елементом у Спілці працівників освіти. У Спілці вони представлені у більшості представниками демократичних прошарків».

Подібна оцінка поведінки основної маси вчительства під час Жовтня 1917 р. і в процесі поширення на місцях радянської влади не змінилась і наприкінці 20-х рр. ХХ ст. Так, на V розширеному Пленумі всеукраїнського комітету Робосу (кінець грудня 1930 р.) констатувалося, що «Жовтень усвідомила і прийняла невелика частина учительства» (Кока, 1930, 2 грудня).

Загалом партійні й радянські владні структури одноставно визнавали, що «... в крупних центрах учительство відіграло важливу роль у великому саботажі, котрим інтелігенція зустріла Жовтневу революцію» (*ЦДАВО України*, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 77).

Слід зауважити, що в процесах політичної орієнтації інтелігенції України важливу роль відігравали різні професійні масові і групові її

об'єднання. Для вчительства, наприклад, це були: всеросійська вчительська спілка (ВУС) і її відділення в Україні, національно налаштована всеукраїнська учительська спілка (ВУУС) тощо. Більшовики це розуміли і робили все, щоб нейтралізувати їх вплив на вчительство України. Так, В. І. Ленін, виступаючи на I всеросійському з'їзді працівників освіти і соціалістичної культури 31 липня 1919 р., підкреслював, що на початку існування радянської влади масові професійні організації вчительства організували ворожий супротив новій владі (Ленін, 1981, т. 39).

На перший погляд було парадоксальним, що, як писав В. Ленін, «селянського звання» інтелігенція, яка щільно була пов'язана з масами безправного, голодного селянства (Ленін, 1980, т. 22) виступила проти радянської влади. У праці «Успіхи і труднощі радянської влади» (1977) (березень-квітень 1919 р.) він підкреслював, що всі фахівці, зокрема й учителі, були вихідцями із класу власників, оскільки злидар-пролетарій від станка і селянина від плуга в університет зазвичай не могли потрапити. В Україні, де частина інтелігенції була також тісно пов'язана із буржуазними і дрібнобуржуазними верствами та ідеями, ситуація ускладнювалася жорсткими формами громадянської війни та інтервенції. Окрім того, труднощі доповнювалися багатовіковими традиціями демократичної частини інтелігенції в боротьбі за національне визволення і національну культуру.

Саботаж інтелігенції, розпочавшись у Росії, поширився і на Україну. За закликотом всеросійської вчительської Спілки (ВУС), у грудні у зв'язку з розширенням географії перемоги радянської влади розпочався страйк учителів. Його гаслами були: проведення Установчих зборів; повна недоторканість їх членів; поновлення всіх громадянських прав учителів; поновлення усіх прав міського і земського самоврядування. Педагоги відмовлялися співпрацювати з «незаконною», на їхню думку, радянською владою, яка виступила проти Установчих зборів, і заявили, що перебуваючи в підпорядкуванні, рабстві перед незаконною владою, можна виховувати тільки рабів. Учителі вважали законною владою Установчі збори.

В Україні ВУС підтримували члени її відділень та національно налаштована всеукраїнська Спілка учителів (ВУУС). Страйки учителів підтримало вчительство Харкова, Одеси, Катеринослава, Полтави і Миколаєва (*Правда*, 1917, 8 грудня; *Правда*, 1918, 20 березня). Зауважимо, та ж ВУУС палко підтримувала Центральну Раду і уособлювала сподівання національно налаштованого вчительства (Наказ комісара в цивільних справах м. Києва про відновлення роботи театрів та кінематографів від 29 січня 1918 р.). Щоправда, серед учителів були й ті, хто підтримував нову владу і виступав за співпрацю з нею. Так, у пресі вийшла друком стаття народного вчителя Мазура «Про страйкуючих учителів і пролетарських дітей», у якій автор осудив страйк учителів і закликав повернутися до «руських голівок ні у чому не повинних пролетарських дітей» (Золотоверхий, 1961).

Слід нагадати, що радянська влада та більшовицькі організації в Україні, розуміючи важливість залучення на свою сторону старої інтелігенції, уже в грудні 1917 р. через Агітвідділ Центральної виконавчої влади України звер-

нулися з листом, у якому закликали інтелігенцію допомогти новій владі (*Пролетарская мысль*, 1917, 24 декабря).

Секретаріат народної освіти України 22 лютого 1918 р., як і Росія, видав «Наказ Секретаріату народної освіти України про анулювання старих посад в середніх навчальних закладах і заміну їх новими, виборними» (Резолюція I Всеукраїнського з'їзду Рад «Про самовизначення України» від 12 грудня 1917 р.). Це була явна спроба позбутися в школах антирадянсько налаштованих учителів та їх «ватажків». На думку керманічів радянської влади, у процесі демократизації школи важливу роль повинна відіграти постановва місцевих влад про відділення церкви від держави і школи від церкви (*Звезда*, 1918, 22 февраля; Циркуляр комісара освіти Донецько-Криворізької області учбовим закладам Харкова і губернії про впровадження в життя Декрету РНК РСФРР «Про відокремлення церкви від держави та школи від церкви» від 6 березня 1918 р.). Останні посилалися на реалізацію декрету Раднаркому РРФСР «Про свободу совісті, церковні та релігійні громади» (*Декрет Ради Народних Комісарів РСФРР «Про свободу совісті, церковні та релігійні громади» від 20 січня 1918 р.*, 1979).

Основна маса вчителства не підтримала подібних заходів. Слід зауважити, що і в цьому випадку не було одностайного рішення вчителства.

Радянська влада в спробах закріпити керівництво школою за собою прийняла кілька директив, спрямованих на відсторонення від школи прибічників і комісарів як тимчасового уряду, так і Центральної Ради. Супротив цим директивам карався судом Ревтрибуналу (*Известия Юза*, 1918, 9 марта). З цією метою були прийняті на місцях рішення про недопустимість силового закриття шкіл і необхідність відкриття шкіл для всіх національностей та вільного спілкування будь-якою мовою (*Декрет Ради Народних Комісарів РСФРР «Про ліквідацію неписьменності серед населення Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки» від 26 грудня 1919 р.*, 1979; *Наказ Народного секретаря освіти Української Радянської Республіки про відкриття на Україні шкіл всіх національностей від 15 лютого 1918 р.*, 1979; *Наказ Секретарства народної освіти України про скасування старих посад в середніх учбових закладах та заміну їх новими, виборними від 22 лютого 1918 р.*, 1979; *Циркуляр Полтавського губернського відділу народної освіти повітам, повітовим містам, повітовим та волосним земським управам про відкриття сільських шкіл від 31 січня 1918 р.*, 1979). У документах містився заклик до вчителів повернутися до роботи в школах.

На той час радянська влада в Україні робила все, щоб дискредитувати масові профспілкові об'єднання вчителів, передусім всеросійську учительську Спілку та її відділення в Україні і всеукраїнську вчительську Спілку. Останню, до речі, радянська влада звинувачувала в тому, що вона начебто підмінила всі прагнення інтелігенції одним гаслом — прагненням до самостійної України, тобто звинуватила ВУУС у націоналізмі та антидемократизмі. Окрім того, ВУУС осудили й за те, що вона на своєму з'їзді під час обговорення питання про відділення держави і школи від церкви проголосувала за автокефальну церкву. Щоправда, певна частина членів ВУУС виступила

на підтримку нової влади (Мізерницький, 1927, 7 листопада). Радянська влада, на противагу ВУУС і ВУС, об'єднавши вчителів, котрі підтримали нову владу, у грудні 1917 р. створила Спілку вчителів-інтернаціоналістів (*ЦДАВО України*, ф. 2717, оп. 1(4), од. зб. 167, арк. 77).

Радянська влада використовувала й інші можливості в боротьбі за інтелігенцію. Була спроба нової влади через посилення культурно-освітньої роботи серед населення, яку постійно вела інтелігенція, поступово залучити на свою сторону освітянські лави (*Звернення культосвітньої комісії Центральної ради профспілок м. Полтави до профспілкових і радянських установ та організацій з закликом стрияти підвищенню культурно-освітнього рівня трудящих міста від 19 березня 1918 р.*, 1979). Подібні заходи доповнювалися конференціями вчителів, організованими радянською владою за участі більшовицьких організацій. Такі конференції були проведені в Харкові, Катеринославі та інших містах. На Харківській міській конференції вчителів, наприклад, на тій, яка відбулася 28–29 січня 1918 р., обговорювалося питання про нагальні потреби шкіл і вчительського персоналу. На ній представники більшовицької партії та радянської влади критикували національну верхівку ВУУС, звинувативши в спробі зіштовхнути інтереси вчительства України та Росії (*Гуревич — новий советский врач: беседа с Наркомздравом тов. Гуревичем*, 1924).

До речі, об'єднання вчителів-інтернаціоналістів почало активно втручатися в роботу шкіл. Так, в Одесі наприкінці січня 1918 р. вони організували мітинг за участі учнів шкіл і батьків, котрі не працювали, оскільки саботували заходи радянської влади. Унаслідок прийнято рішення поновити заняття в цих школах, а педагогів, котрі саботували, замінити відданими революції людьми (*Голос пролетарія*, 1918, 1 лютого).

Учителі Каменського Катеринославської губернії 16 лютого 1918 р. за ініціативи Виконкому Ради робочих депутатів міста прийняли рішення про підтримку радянської влади та її заходів щодо шкільного будівництва.

Слід зауважити, що саботаж учительства України, особливо сільського, багато в чому ґрунтувався на перспективах можливого вирішення національного питання. Сільська інтелігенція, основною ланкою якої було вчительство, змушена була піклуватись про можливість існування їх самих та їхніх сімей, коли єдиним прибутком була робота. Слід указати, що вчитель, передусім сільський, дійсно був тісно морально і матеріально пов'язаний із найбільш біднішими верствами населення, відчував не тільки матеріальну, а й духовну потребу у своїй професійній діяльності. І частина вчительства з березня 1918 р. почала повертатися на роботу, хоча це й не змінило її ворожого ставлення до радянської влади (*Вісті ВУЦВК*, 1925, 13 січня).

Вороже ставилися до радянської влади, саботували її заходи не тільки вчительство, а й інші верстви старої інтелігенції. Так, вороже зустріла Жовтень 1917 р. і науково-педагогічна інтелігенція, особливо її привілейовані кола. Зрозуміло, що Жовтень 1917 р. зруйнував умови, у яких існувало суспільство та формувалася і функціонувала стара інтелігенція. І природно, що привілейовані верстви науково-педагогічної інтелігенції вороже зустрі-

ли радянську владу в Україні. «Вчені, — як підкреслював нарком РРФСР А. В. Луначарський у листопаді 1923 р., — із самого початку виступали проти революції, і чим більше у них було втрат, тим більше вони лютували проти нас» (*Правда*, 1917, 8 грудня). Вони вважали, що диктатура пролетаріату була синонімом руйнації культури, науки і мистецтва. А коли радянська влада не шезла швидко, то вони почали обстоювати гасла аполітичності та автономії науки і вищої школи. Однак ця верства інтелігенції не завжди залишалася ворожою до нової влади (Мізерницький, 1927). Щоправда, частина із них не витримала таких складних випробувань і диктату радянської влади й емігрувала. «Після Жовтневої революції, — писав у 1919 р. академік АН УРСР К. Г. Воблій, котрий був у 1917–1919 рр. директором Київського комерційного інституту (потім інституту народного господарства), — більшість професорів юридичного факультету Київського університету емігрувала за кордон» (*Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (ЦНБ АН УРСР)*, відділ рукопису, ф. XXXVIII, № 1, ф. XXXVIII, № 4, л. 10.).

«У перші роки, — стверджував відомий на той час діяч народної освіти, замнаркома освіти УРСР Я. П. Ряпшо, котрий виступав з промовою на Першому всеукраїнському з'їзді наукових працівників у лютому 1925 р., — ми зустріли супротив наукових працівників у будівництві нової культури» (Ряпшо, 1925).

В Україні, у роки громадянської війни й інтервенції при частій зміні різних влад, гасло аполітичності серед інтелігенції було надзвичайно поширеним. Воно виконувало функцію своєрідної панацеї від різних бід і дозволяло працювати, займатися улюбленою справою за будь-якої влади. Особливо це стосувалося академічних і науково-педагогічних верств інтелігенції. Однак хибно стверджувати, що в середовищі науково-педагогічної інтелігенції України, навіть у лавах найкваліфікованіших і тих наукових працівників, котрі перебували в привілейованому становищі, не існувало представників, які виступили за співпрацю з радянською владою. Так, після Жовтня 1917 р. більшість членів відомого в науковому світі Харківського історико-філологічного товариства (ХІФТ) зазвичай продовжували свою професійну культурну і громадську культурно-освітню діяльність при всіх владах, які змінювалися в Україні, вони вели свою роботу не тільки в Харкові, але й у Полтаві, Катеринославі, Сумах та інших містах Лівобережної України (Фрадкін, 1979).

Саботувала радянську владу в Україні й інженерно-технічна інтелігенція. Слід зауважити, що більшість інженерно-технічних працівників (ІТП) була за походженням із буржуазного середовища, здобула освіту в привілейованих навчальних закладах, у роботі була зазвичай пов'язана з іноземним капіталом, який володів половиною російських банків і 40% російської промисловості (Вольфсон, 1925). Можливо саме тому саботаж інженерно-технічної інтелігенції, особливо її верхівки, був найтривалішим. До того ж, цей прошарок інтелігенції був не численним, високо оплачувався, відзначався елементами кастовості, корпоративності, що проявилось зокрема навіть у тому, що вони носили відмінну від інших форму одягу. Цікаво про

це згадував один із представників ІТП, відомий інженер, потім академік І. П. Бардін. «Старі інженери жили досить спокійно, занадто добре, ситно, забезпечено; жили, як поміщики, з окремими садибами і виїжджали на парі коней, як начебто поліцмейстери» (Бардин, 1939). До того ж, необхідно зважати на особливості управління в промисловості, де домінувало особистісне начало, що також зближувало ІТП з капіталом (Бейлин, 1935). З іншого боку, основна маса ІТП напряму залежала від волі капіталу і відчувала свою принизливу залежність від грошових надходжень. Крім того, вони, працюючи в робочому середовищі, не могли не зазнати його впливу. В Україні, де найгостріше відчувались присутність і влада іноземного капіталу, саботаж і супротив новій владі ІТП був особливо жорстким і активним. Цим скористалися, до речі, російські буржуазні кола, яких підтримали й в Україні і стверджували, що більшовики руйнують культуру та «натравлюють» робочих на інтелігенцію (*Новая жизнь*, 1917, 5 ноября). І хоча подібні гасла були на той час спекулятивними, слід зауважити, що основа подібних заяв — провокаційні спроби посилити ворожнечу між робочими та інтелігенцією (Резолюция 2-й конференции рудничных и горнозаводских комитетов Донецкого бассейна от 25–27 ноября 1917 г.).

Зауважимо, що на той час були випадки, коли робочих і їх владу підтримувала і частина інженерно-технічних працівників. Так, було на харківському заводі «Герлях і Пульський» у листопаді 1917 р., на Вознесенських копальнях Донбасу в грудні 1917 р., де частина ІТП виступила за співпрацю з радянською владою. Подібне відбувалося і на Катеринославських копальнях у березні 1918 р. (Литвинова, 1976).

Кваліфікована інженерно-технічна інтелігенція емігрувала. Це були не тільки іноземні спеціалісти, а й ІТП корінного походження. Значна частина підприємств і шахт постраждали внаслідок еміграції не тільки інженерно-технічної інтелігенції, а й їх директорського корпусу (Шуба, 1921). Ті ж ІТП, які залишилися на робочих місцях і продовжили роботу, хоча й не визнавали радянську владу, фактично розпочали з нею співпрацювати.

Що стосується тієї групи ІТП, яка відверто вороже поставилася до радянської влади, то вона, як і значна частина старої інтелігенції, на початку існування нової влади сподівалась на її тимчасовість і відмовлялась від будь-яких компромісів з нею. Так, збори інженерів і техніків Харківського паровозобудівного заводу, Харківського залізничного вузла, з'їзди гідротехніків Донецького, Криворізького басейну, третій делегатський з'їзд ІТП Катеринослава і Донецького басейнів, які відбулися в листопаді — на початку грудня 1917 р., прийняли резолюцію про невизнання радянської влади і небажання співпрацювати з пролетаріатом (Литвинова, 1976). Антирадянську позицію зайняли навесні 1918 р. й управляючі шахтами Донбасу (*Профессиональное движение*, 1918, 25 апреля).

Зрозуміло, що ворожі радянській владі в Україні сили прагнули не допустити співпраці інтелігенції з новою владою. З цією метою на об'єднаному засіданні представників найпотужніших організацій промисловців у грудні

1917 р. прийнято рішення у відповідь на введення робочого контролю на промислових підприємствах: закрити їх і звільнити робочих та службовців (*Черномаз*, 1958). Подібна тактика саботажу застосовувалася і під час націоналізації радянською владою підприємств колишніх власників, як це було в Донбасі, Харкові, Катеринославі та інших містах.

До речі, типовим проявом різних прошарків інженерно-технічної інтелігенції в ставленні до радянської влади і її перших заходів в Україні було ставлення інженерів і техніків Харківського заводу оборонного значення акціонерного товариства «Всеобщая компания электричества» (ВЭК) (*Пролетарий*, 1923, 7 января). Після затвердження радянської влади в Харкові 11–12 грудня 1917 р. завком, до якого, до речі, був обраний представник ІТП – інженер Добружський, і контрольна комісія видали «Циркуляр» № 2, який визначав подальший порядок управління заводом. У ньому зокрема зазначалось, що всі розпорядження заводоуправління можуть мати силу тільки за підписом членів контрольної комісії. У відповідь дирекція заводу розпочала саботаж і 18 грудня з групою відповідальних інженерів (140 чоловік із 600 службовців) залишила завод. Характерно, що загальні збори службовців заводу 22 грудня 1917 р. після бурхливих дискусій підтримали завком, який був прибічником радянської влади (*Очерк истории Харьковского электромеханического завода*, 1963). З 23 грудня 1917 р., коли влада на заводі перейшла повністю в руки робочих, до 18 березня 1918 р. фактично тривав страйк найкваліфікованішого інженерно-технічного персоналу заводу (*ЦДАВО України*, ф. 2600, оп. 1, од. зб. 10, арк. 12.). До речі, учасники саботажу не обмежувалися пасивними формами, а й здійснювали різні спроби чинити активний спротив у вигляді завдання шкоди процесам виробництва (*Очерк истории Харьковского электромеханического завода*, 1963). Наприклад, з метою викликати обурення робочих колишня дирекція приховала переказ значних грошових коштів із Петрограду для виплати зарплати (*ЦДАВО України*, ф. 2600, оп. 1, од. зб. 10, арк. 12). Зауважимо, що основна маса саботажників (ІТП) наприкінці березня 1918 р. повернулася на завод (*Очерк истории Харьковского электромеханического завода*, 1963). Слід зауважити: радянська влада в перші місяці свого існування ще досить лояльно ставилася до учасників саботажу. Так, указаних організаторів тримали під арештом і випустили (*ЦДАВО України*, ф. 2600, оп. 1, од. зб. 16, арк. 18).

Один із членів завкому – робочий селянського походження, професійний революціонер, який став відомим організатором радянської промисловості – Г. Завицький, згадував, що «завод залишили майже всі службовці, котрі посідали відповідальні пости. Необхідно відзначити, що всі майстри свідомо залишились на своїх місцях, а це надало можливість не припиняти роботу заводу. Після двох перемовин із саботуючими службовцями і арештом їх за розпорядженням Ревкому супротив службовців, нарешті, було подолано і вони повернулися на завод» (*Пролетарий*, 1923, 7 января).

Саботували радянську владу, її перші заходи і службовці залізниць України. Так, збори інженерно-технічного персоналу найпотужнішого в

Україні Харківського залізничного вузла прийняли рішення про невизнання радянської влади і відмовились співпрацювати з нею (*Южный край*, 1917, 14 января). Подібною позиції дотримували й інженерно-технічні працівники Катеринославської залізниці (*Звезда*, 1918, 21 января). Пізніше (у 1931 р.) на конференції інженерно-технічних службовців Донецько-Катеринославської залізниці констатували, що в період жовтневих подій, коли робочий клас брав владу у свої руки, буржуазна інтелігенція в переважній більшості відверто саботувала радянську владу.

На той же час і серед цієї ланки інтелігенції були певні представники, котрі визнали невдовзі необхідність професійної співпраці з радянською владою. Інженери заявили, що «хай ватажки руху більшовиків використають усі від них залежні заходи щодо створення психологічної обстановки для подальшої сумісної роботи» (*Звезда*, 1918, 21 января). У виступі комісара дороги С. Н. Власенка містилось твердження, що «... ми можемо працювати разом, хоча до революції ставимось по-різному» (*Звезда*, 1918, 21 января).

Радянська влада, відповідно до постанов В. Леніна про необхідність залучення на свою сторону старої інтелігенції, у подальшому розпочала дедалі активніше застосовувати заходи примусу до інтелігенції. За настановами радянської влади інженерно-технічний персонал конфіскованих підприємств, шахт і копалень зобов'язаний був залишатися на робочих місцях, порушники каралися революційним судом. До того ж, Ради і Ревком намагались повернути на підприємства спеціалістів, які залишили свої робочі місця (Постанова Комісара в справах друку Харківської Ради робітничих і солдатських депутатів про заборону контрреволюційної пропаганди на сторінках преси, 24 січня 1918 р.).

Таким чином, інженерно-технічна інтелігенція України також по-різному сприйняла нову владу. Основна її маса дотримувала позиції очікування або активного чи пасивного супротиву радянській владі. Особливо агресивно виступила проти неї інженерно-технічна інтелігенція Донецько-Катеринославського басейну, де найактивніше діяли іноземні власники капіталу (*Більшовик*, 1924, 28 березня).

Нову владу саботувала і основна маса медичної інтелігенції України. Так, впливове товариство лікарів ім. М. І. Пирогова закликало медиків до саботажу радянської влади (*К товарищам врачам от правления Общества русских врачей в память Н. И. Пирогова*, 1917, 9/10). І такі резолюції із закликом не допускати співробітництва медичної інтелігенції з новою владою приймали різні масові організації і об'єднання медичних працівників — від сестер милосердя, фельдшерів, фармацевтів до відомих професорів (*Известия советской медицины*, 1918, № 28). До того ж, в Україні значна частина медичної інтелігенції своє неприйняття радянської влади, вороже ставлення до неї супроводжувала національними гаслами. Це стосувалося особливо українського села, де лікар був зазвичай одним із небагатих освічених людей (*Голос пролетария*, 1918, 1 февраля).

Другою особливістю у взаєминах медичної інтелігенції України і радянської влади було те, що країна на той час являла собою арену найжорстокіших боїв громадянської війни та інтервенції, де були надзвичайно поширені хвороби і епідемії. У цих умовах лікарям, як і військовим спеціалістам, доводилось у максимально стислі терміни і в найскладніших умовах вирішувати питання ставлення до радянської влади і професійної співпраці з нею.

Важливу позитивну роль у справі взаємин медичної інтелігенції з радянською владою відіграло відкриття нових медичних закладів, гасла про необхідність турботи про здоров'я населення. Як стверджував засновник радянської медицини М. І. Семашко, кращі представники медичної інтелігенції «стали на сторону радянського уряду», переконавшись, що нова влада прагне не руйнації, а поліпшення охорони здоров'я широких мас населення (Пищук, 1970).

Дещо своєрідно виявили своє ставлення до радянської влади в Україні агрономи, котрі працювали переважно прикажчиками в садибах поміщиків. Жовтень 1917 р. зруйнував їх налагоджений комфортний побут (*Вісник ВУЦВК*, 1923, 4 квітня). І, безумовно, основна їх маса вороже ставилась до радянської влади (*Коммунист*, 1924, 13 мая). До того ж, селяни, отримавши землю і не маючи досвіду ведення роботи в потужному господарстві, призвели до різкого падіння умов праці та життя значної частини агрономів (*Вісник ВУЦВК*, 1923, 4 квітня).

Радянську владу в Україні в основному негативно сприйняла й художня інтелігенція, особливо ті її представники, які були причетні до діяльності такої суспільної організації інтелігенції, як «Просвіта». Це була культурно-освітня організація, яка виникла в 60-ті рр. XIX ст. в Західній Україні. Серед її учасників були такі відомі діячі культури України: М. В. Лисенко, Леся Українка в Києві, М. М. Коцюбинський у Чернігові, Панас Мирний в Полтаві тощо («Просвіта»). Деякі письменники України вирушили у внутрішню чи зовнішню еміграцію, дехто взагалі відверто ворожо виступив до нової влади або долучився до сил, що діяли проти радянської влади. У лавах ворогів радянської влади опинилися такі відомі на той час письменники як В. Винниченко, К. Поліщук, М. Івченко та інші (Бутенко, 1970). Водночас пишуть перші присвячені революції вірші В. Сосюра, Е. Григорук, набувають визнання твори таких українських поетів, як І. Кулик, П. Тичина, М. Рильський, В. Самойленко (Золотоверхий, 1961). Більшість поетів та письменників України своє негативне ставлення до нової влади і революції формулювали, основуючись на можливості вирішення національного питання (Лейтес, 1925, 18 февраля). Профспілки працівників мистецтв також виступили проти радянської влади. Так, керівництво профспілки працівників мистецтв м. Одеса, наприклад, відверто заперечувало нову владу (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, од. зб. 936, арк. 3, 4).

Слід зауважити, що окремі представники художньої інтелігенції України позитивно поставились до радянської влади. Так, група українських художників ще влітку 1917 р. за власної ініціативи створила всеукраїнську Академію мистецтв. Після перемоги Жовтня 1917 р. цю Академію

мистецтв матеріально і морально підтримала радянська влада, що, безумовно, вплинуло на процеси зближення представників вказаної групи художників з радянською владою (Золотоверхий, 1961).

Бурхливі революційні й воєнні події вплинули і на театральну інтелігенцію України. Діячі театру розгубилися, його працівники у своїй більшості не розуміли змісту зміни старого світу, якому вони служили впродовж тривалого часу. І основна маса театральної інтелігенції, служителів театру відмовилися від співпраці з радянською владою (Більшовик, 1924, 28 березня). Зрозуміло, що радянська влада була зацікавлена в залученні театральної інтелігенції і загалом працівників театру. «Харківський драматичний театр, — підкреслювалося у постанові Виконкому Харківської Ради робочих і солдатських депутатів від 22 січня 1918 р., — є одним із культурно-виховних закладів і своїми художніми успіхами і чудовою постановкою справи заслужив права вважатися одним із кращих на півдні Росії». Радянська влада в тому ж Києві з перших днів 1918 р. видала постанову про необхідність поновлення роботи всіх театрів і кінематографа (Наказ комісара у цивільних справах м. Києва про відновлення роботи театрів та кінематографів від 29 січня 1918 р.).

Як відомо, на настрої старої інтелігенції впливала позиція масових профспілок мистецької інтелігенції як Росії, так і України. Так, у популярному на той час мистецькому журналі «Апполон» у листопаді 1917 р. були розміщені окремі гасла звернення Спілки діячів мистецтв до інтелігенції. «У міжвідомчій боротьбі, — ішлося в одному з них, — пограбовано Зимовий Палац. Піддалися руйнації Московський Кремль, собори Василя Блаженного і Успенський — художні скарбниці світового значення» (Федюкин, 1972). І хоча це було тільки частково правдою, подібні заяви негативно впливали на ставлення старої інтелігенції до радянської влади і бурхливих подій того часу й в Україні.

Необхідно надати належне радянській владі в Україні, яка, зважаючи на ситуацію, вживала певних заходів з охорони культурних цінностей і пам'яток історії та музеїв. Так, Харківська Рада з охорони пам'яток і творів мистецтва прийняла спеціальну постанову (*Известия Юга*, 1918, 1 марта). А 26 лютого 1918 р. Катеринославський губвиконком Ради видав розпорядження повітовим радам з охорони пам'ятників старожитності, мистецтв і науки (Розпорядження Катеринославського губернського виконавчого Комітету Рад повітовим радам про охорону пам'ятників старовини, мистецтва і науки від 26 лютого 1918 р.). Цей процес поширився і на периферійні регіони. У Харківській губернії, наприклад, ревком Куп'янська звернувся до громадян Староверівської волості із закликом повернути майно українського драматурга і артиста М. Л. Кропивницького, яке мало велику культурну цінність (Золотоверхий, 1961).

Слід зауважити, що подібна робота інтелігенції в цій галузі базувалася на значній діяльності інтелігенції ще дореволюційних подій. Так, у травні 1917 р. за ініціативи М. Ф. Сумцова Харківське історико-філологічне товариство (ХІФТ) прийняло рішення об'єднати всі зусилля місцевих осеред-

ків інтелігенції з організації охорони історичних і культурних пам'яток в Україні. 1 березня 1918 р. при ХІФТ створено Комісію з охорони пам'яток давнини і мистецтв, до складу якої ввійшло 26 осіб. Головою було обрано члена ХІФТ з 1912 р. відомого професора мистецтвознавства Ф. І. Шміта. І вже на першому засіданні члени Комісії звернулися до радянської влади з проханням вжити необхідних заходів для розшуку всіх документів, бібліотеки та інших матеріалів, які належали видатному діячеві української культури М. Л. Кропивницькому (Фрадкін, 1979).

Отже, частина інтелігенції продовжувала свою роботу, незважаючи на зміну влад в Україні. До того ж, як відзначалося, у 1917–1920 рр. влада змінювалась неодноразово. І в цій ситуації радянська влада і більшовицькі організації в Україні проводили політику боротьби із саботажем інтелігенції, намагаючись розколоти її лави, нейтралізуючи найворожіше налаштованих і приваблюючи тих, хто дотримував позиції сумніву і роздумів.

У цьому аспекті цікавим є досвід потужного вже на той час центра культури України — Харкова щодо приваблення художньої інтелігенції. Так, представників різних художньо-просвітницьких закладів і організацій Харкова запросили 25 лютого 1918 р. в приміщення художнього училища, де на зборах запропонували обговорити питання про створення Ради з організації культури і мистецтва відповідно до плану соціалістичного будівництва. Щоправда, карколомна різнобарвність політичних настроїв різних прошарків художньої інтелігенції не дозволила прийняти єдиного рішення (Золотоверхий, 1961). Утім, такими заходами радянська влада досягала певних успіхів у створенні умов для співпраці зі старою художньою інтелігенцією. Ось як своєрідно оцінила цей захід одна із пролетарських газет Харкова — «Известия Юга»: «вже давно минули часи, коли художнє життя перебувало під опікою капіталізму і царизму в особі меценатів та академій. Настав час майстрам усіх видів мистецтва звільнити свою творчість від панування чужих йому тенденцій. З іншого боку, мистецтво повинно нарешті долучитись до життя пролетарських мас... Цей фактор культури має важливе значення як організуюче започаткування, не говорячи про роль у загальному вихованні» (*Известия Юга*, 1918, 5 марта). Таким чином, радянська влада через пролетарську газету визнала важливу роль художньої інтелігенції та мистецтва в будівництві нової культури. Водночас у вказаній статті містилась незгода з позицією Пролеткульту. Керівництво останнього, як відомо, закликала до ліквідації культури минулого, заперечувало необхідність залучення старої інтелігенції до будівництва нової культури. І хоча критика позиції Пролеткульту була поверховою і наївною, сам факт критики позитивно оцінила інтелігенція (*Известия Юга*, 1918, 5 марта).

Зрозуміло, що саботаж основної маси інтелігенції заходів радянської влади шкодив реалізації її планів побудови соціалістичного суспільства. І В. Ленін закликав припинити цей саботаж. Він зазначав, що інтелігенція — професори, учителі, інженери — використовують свої знання в боротьбі із пролетаріатом, і необхідно цей опір зламати (Ленін, 1977). При цьому Ленін підкреслював важливість виховання в лавах пролетаріату практиків-

організаторів народного господарства, що, на його думку, мало бути одним із засобів боротьби із саботажем інтелігенції. Однак він змушений був визнати, що і в цьому випадку неможливо обійтися без поради та допомоги інтелігенції, освічених фахівців (Ленін, 1977). Ленін закликав використати всі можливості для подолання саботажу інтелігенції і приваблення її до радянської влади (Ленін, *Доклад о партійной программе 19 марта, 1977*).

Висновки. Таким чином, політика радянської влади, її зміцнення на всій території України, заходи зі створення певних умов для професійної діяльності мали перші позитивні наслідки. Усі ці та інші фактори закладали основу для поступового переходу основної маси інтелігенції від саботажу і нейтральної позиції до початку професійної співпраці з радянською владою, а ще вірніше — до вимушеної потреби продовження своєї професійної діяльності. Останній фактор підтримувався надією інтелігенції на недовготривалість радянської влади.

Слід нагадати, що в Україні процеси її радянзації та відносин радянської влади з інтелігенцією мали немало особливостей, пов'язаних з Росією, зокрема не тільки з національним питанням й українською революцією, а й з жорстокішою і тривалішою громадянською війною та інтервенцією. До того ж, радянська влада досить довго не могла закріпитися на всій території України. Якщо в Росії радянська влада досить швидко перемогла, і за перші п'ять місяців переважно вирішилась проблема переходу до професійної співпраці інтелігенції з новою владою, то в Україні вона встановлювалась протягом декількох років (Федюкин, 1972). У Києві перший прихід радянської влади завершився через один місяць. Труднощі множились і умовами Брестського миру, за яким розпочалась австро-німецька окупація значної частини України. Додамо, що в Україні була численна кількість дрібнобуржуазних партій, які мали чимало прихильників серед інтелігенції (Курас, 1978). Щоправда, невдовзі більшість із цих партій розкололась, а їх ліве крило повернуло до радянської влади, що також позначилося на політичній позиції та поведінці частини інтелігенції.

Ускладнювали процеси відносин інтелігенції й радянської влади в Україні й ті обставини, що в Україну після своєї поразки перебазувалися різнобарвні політичні сили, які вороже ставилися до радянської влади, та частина інтелігенції Росії, яка підтримувала їх. Усі вони долучилися до тих, хто саботував радянську владу в Україні та її перші заходи.

Ускладнювали взаємини інтелігенції з радянською владою в Україні, пов'язані з діяльністю на той час таких відомих громадських організацій, як Просвіта і Пролеткульт. У діяльності Пролеткульту, поряд з позитивними, були й негативні явища, які базувалися на невизнанні використання спадщини минулого для будівництва соціалістичної культури, а значить і її носія — старої інтелігенції. Стосовно Просвіт, так поширених в Україні і популярних серед національно налаштованої інтелігенції, то вони, на противагу пролетарським культурно-просвітнім організаціям, здійснювали свою роботу національною мовою і дотримували національних інтересів. Останнє зумовило те, що основна маса української інтелігенції надава-

ла у своїй роботі перевагу Просвітам, а не Пролеткульту і пролетарським культурно-освітнім організаціям. Безумовно, що подібні явища впливали на визначення ставлення інтелігенції до радянської влади.

Серед чинників, які сприяли налагодженню професійного співробітництва старої інтелігенції з радянською владою в Україні, слід назвати і крах надій старої інтелігенції на Установчі збори, перехід на сторону радянської влади багатьох видатних представників інтелігенції і частини рядових спеціалістів, які і до цього дотримували демократичних позицій, патріотичні почуття національно-налаштованої інтелігенції під час австро-німецької окупації та інтервенції в Україні тощо.

Важливу роль у прискоренні процесу налагодження співпраці інтелігенції України з радянською владою мала спроба створення громадських асоціацій і об'єднань інтелігенції, яка заохочувала б до співпраці з новою владою. Так, за ініціативи радянської влади в кінці 1917 р. засновано Спілку вчителів-інтернаціоналістів. Статут Спілки передбачав об'єднання тих діячів освіти, котрі визнавали радянську владу (Устав Союзу учителів-інтернаціоналістів, 1918, № 1/2).

Зрозуміло, що радянська влада та більшовицька партія в Україні, відповідно до ленінських постанов, прагнули використати будь-яку можливість схилити на свою сторону старої інтелігенції. При цьому Ленін закликав не відмовлятися від терору саботуючої інтелігенції та застосовувати й інші методи, якщо інтелігенція починає схилитися на сторону нової влади (Ленін, В. І., 1981, Речь на рабочей конференции Пресненского района 14 декабря 1918 г.; Ленін, 1981, Ценные признания Питирима Сорокина).

Список посилань

- Бардин, И. П. (1939). *Жизнь инженера*. Новосибирск: Новосибирское областное издание.
- Бейлин, А. Е. (1935). *Кадры специалистов СССР, их формирование и рост*. И. А. Краваль (Ред.). Москва: Союзоргучет.
- Більшовик* (1924, 28 березня), с. 2.
- Борщевский, В. Я. (1962). *Рабочий класс и Советы Донецко-Криворожского бассейна в Октябрьской революции* (Ч. 2). Днепропетровск.
- Бутенко, Н. К. (1970). *Малая украинская проза периода Октябрьской революции и гражданской войны (1917–1920 гг.)* (Автореф. дис. канд. филол. наук). Киев.
- Відозва до української радянської інтелігенції та всього радянського суспільства, зачитана разом з привітанням на Всеукраїнській партконференції КП(б)У. *Вісті ВУЦВК*. (1924, 18 травня).
- Вольфсон, С. Я. (1925). Интеллигенция как социально-экономическая категория. *Красная новь*, 6, 121–162.
- Всесоюзна сільськогосподарська виставка та агрономи. *Вісті ВУЦВК*. (1923, 4 квітня), с. 1.
- Всеукраїнський учительський з'їзд. *Вісті ВУЦВК*. (1925, 13 січня), с. 3.
- Всеукраїнський учительський з'їзд. *Вісті ВУЦВК*. (1925, 8 січня), с. 2.

- Газета Временного рабочего и крестьянского правительства.* (1918, 31 января).
- Голос пролетария* (1918, 1 февраля).
- Гуревич — новый советский врач: беседа с Наркомздравом тов. Гуревичем. *Коммунист* (1924, 13 мая), с. 3.
- Декрет Ради Народних Комісарів РСФРР «Про ліквідацію неписьменності серед населення Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки» від 26 грудня 1919 р. *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927, Збірник документів і матеріалів.* (1979). Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Київ, с. 36–37.
- Декрет Ради Народних Комісарів РСФРР «Про свободу совісті, церковні та релігійні громади» від 20 січня 1918 р. (1979). *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927, Збірник документів і матеріалів.* Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Київ, с. 22–24.
- Затонський, В. П. (1923, 14 января). Помните об учителе. *Коммунист*, с. 3.
- Затонський, В. П. (1925, 9 січня). Промова тов. Затонського на Першому Всеукраїнському з'їзді учителів. *Народний учитель*, с. 3–4.
- Звезда* (1918, 21 января), с. 2.
- Звезда* (1918, 22 февраля), с. 1.
- Звернення культосвітньої комісії Центральної ради профспілок м. Полтави до профспілкових і радянських установ та організацій з закликом сприяти підвищенню культурно-освітнього рівня трудящих міста від 19 березня 1918 р. *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927, Збірник документів і матеріалів.* (1979). Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Київ, с. 70–71.
- Золотоверхий, І. Д. (1961). Становлення української радянської культури (1917–1920 рр.). М. В. Коваль (Ред.). Київ: Видавництво АН УРСР.
- Известия советской медицины* (1918), 28, с. 3.
- Известия Юга* (1918, 1 марта).
- Известия Юга* (1918, 5 марта).
- Известия Юга* (1918, 9 марта).
- Історія Української РСР.* (1967). (Т. 2). АН УРСР, Інститут історії. Київ: Наукова думка.
- К товарищам врачам от правления Общества русских врачей в память Н. И. Пирогова. (1917). *Общественный врач*, 9/10, с. 79–80.
- Квиринг, Э. (1925, 9 января). Партия и учительство: речь тов. Квиринга на открытии всеукраинского съезда 7 янв. 1925 г. *Коммунист*, с. 4.
- Кока, В. (1930, 2 грудня). Будемо гідні великої нагороди: виступ на V поширеному пленумі ВУКу РОБОС. *За культурну революцію*, с. 3.
- Курас, И. Ф. (1978). *Торжество пролетарского интернационализма и крах мелкобуржуазных партий на Украине.* Киев: Наукова думка.
- Лейтес, А. (1925, 18 февраля). На путях украинской литературы. *Коммунист*, с. 2.
- Ленин, В. И. (1977). Доклад о деятельности Совета Народных Комиссаров 11 (24) января: [Третий Всероссийский съезд Советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов, 10–18 (23–31) янв. 1918 г.]. *Полное собрание сочинений* (Т. 35, с. 261–279). Москва.
- Ленин, В. И. (1977). Доклад о партийной программе 19 марта: [VIII съезд РКП(б),

- 18–23 марта 1919 г.]. *Полное собрание сочинений* (Т. 38, с. 151–173). Москва.
- Ленин, В. И. (1977). Как организовать соревнование? *Полное собрание сочинений* (Т. 35, с. 195–205). Москва.
- Ленин, В. И. (1980). Новая демократия. *Полное собрание сочинений* (Т. 22, с. 302–303). Москва.
- Ленин, В. И. (1981). О «левом» ребячестве и о мелкобуржуазности. *Полное собрание сочинений* (Т. 36, с. 283–314). Москва.
- Ленин, В. И. (1977). Ответ на открытое письмо специалиста. *Полное собрание сочинений* (Т. 38, с. 218–222). Москва.
- Ленин, В. И. (1981). Речь на I Всероссийском съезде работников просвещения и социалистической культуры 31 июля 1919 г. *Полное собрание сочинений* (Т. 39, с. 131–138). Москва.
- Ленин, В. И. (1981). Речь на рабочей конференции Пресненского района 14 декабря 1918 г. *Полное собрание сочинений* (Т. 37, с. 370–383). Москва.
- Ленин, В. И. (1977). Успехи и трудности советской власти. *Полное собрание сочинений* (Т. 38, с. 39–73). Москва.
- Ленин, В. И. (1981). Ценные признания Питирима Сорокина. *Полное собрание сочинений* (Т. 37, с. 188–197). Москва.
- Литвинова, В. П. (1976). *Про ставлення буржуазної технічної інтелігенції України до Великої Жовтневої соціалістичної революції, Питання історії СРСР: республіканський міжвідомчий тематичний науковий збірник*, 21, с. 35–43. Харків.
- Мізерницький, О. (1927, 7 листопада). Перед лицем Жовтня (освітянський профрух на Україні). *Народний вчитель*, с. 3.
- Наказ комісара у цивільних справах м. Києва про відновлення роботи театрів та кінематографів від 29 січня 1918 р. *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927*, Збірник документів і матеріалів. (1979). Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Київ, с. 61.
- Наказ Народного секретаря освіти Української Радянської Республіки про відкриття на Україні шкіл всіх національностей від 15 лютого 1918 р. *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927*, Збірник документів і матеріалів. (1979). Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Київ, с. 63.
- Наказ Секретарства народної освіти України про скасування старих посад в середніх учбових закладах та заміну їх новими, виборними від 22 лютого 1918 р. (1979). *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927*, Збірник документів і матеріалів. Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Київ, с. 65.
- Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (ЦНБ АН УРСР). (Відділ рукопису, ф. XXXVIII, №1, ф. XXXVIII, № 4, л. 10).
- Новая жизнь* (1917, 5 ноября).
- Очерк истории Харьковского электромеханического завода. (Ч. 1.) *Рабочие завода «УНИОН»–ВЭК в борьбе против самодержавия и капитализма, 1888–1917*. (1963). Харьков.

- Перший Всеукраїнський з'їзд учителів (1925, 11 січня). *Народний учитель*, с. 1.
- Пицьк, Н. Е. (1970). *Александр Александрович Богомолец*. Москва: Наука.
- Постанова Комісара в справах друку Харківської Ради робітничих і солдатських депутатів про заборону контрреволюційної пропаганди на сторінках преси, 24 січня 1918 р. (1918, 25 січня). *Вестник УНР*.
- Правда* (1917, 8 декабря).
- Правда* (1918, 20 марта).
- Правда* (1923, 24 ноября), с. 1.
- Проблема інтелігенції в реконструктивну добу: диспут в Комакадемії (1930, 12 грудня). *За культурну революцію*, с. 4.
- Пролетарий* (1923, 7 января), с. 2.
- Пролетарская мысль* (1917, 24 декабря).
- «Просвіта». *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927*, Збірник документів і матеріалів. (1979). Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Київ, с. 599.
- Профессиональное движение* (1918, 25 апреля).
- Резолюції 2-ї конференції рудничних і горнозаводських комітетів Донецького басейна от 25–27 листопада 1917 г. (1957). *Борьба за власть советов в Донбассе, Сборник документов и материалов*. Партийний архів Сталинського обкома КП України. Сталіно, с. 214–221.
- Резолюція I Всеукраїнського з'їзду Рад «Про самовизначення України» від 12 грудня 1917 р. (1979). *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927*, Збірник документів і матеріалів. Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Київ, с. 51–52.
- Розпорядження Катеринославського губернського виконавчого Комітету Рад повітовим радам про охорону пам'ятників старовини, мистецтва і науки від 26 лютого 1918 р. (1979). *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927*, Збірник документів і матеріалів. Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Київ, с. 68.
- Ряппо, Я. П. (1925, 3 февраля). Наркомпрос и научные работники (докл. тов. Ряппо на Первом Всеукраинском съезде научных работников). *Коммунист*, с. 5.
- Слонова, Н. И. (1956). *Николай Николаевич Синельников, 1855–1939*. Москва: Искусство.
- Устав Союза учителей-интернационалистов (1918, № 1/2). *Народное просвещение*.
- Федюкин, С. А. (1972). *Великий Октябрь и интеллигенция: из истории вовлечения старой интеллигенции в строительство социализма*. АН СССР, Институт истории СССР. Москва: Наука.
- Фрадкін, В. З. (1979). Науково-освітня діяльність Харківського історико-філологічного товариства (1877–1919 рр.). *Вісник Харківського університету*, 182 (11), 58–65.
- ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). (Ф. 166, оп. 1, од. зб. 936, арк. 66–67).
- ЦДАВО України. (Ф. 166, оп. 11, од. зб. 353, арк. 48).
- ЦДАВО України. (Ф. 2717, оп. 1(4), од. зб. 167, арк. 77).

- ЦДАВО України. (Ф. 2600, оп. 1, од. зб. 10, арк. 12).
- ЦДАВО України. (Ф. 2600, оп. 1, од. зб. 16, арк. 18).
- ЦДАВО України. (Ф. 166, оп. 1, од. зб. 936, арк. 3, 4).
- ЦДАВО України. (Ф. 166, оп. 1, од. зб. 936, арк. 1, 3, 4).
- ЦДАВО України. (Ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 14, 15).
- ЦДАВО України. (Ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 21, 22, 23).
- ЦДАВО України. (Ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 24).
- ЦДАВО України. (Ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 34).
- ЦДАВО України. (Ф. 2717, оп. 1, од. зб. 66, арк. 4, 5).
- ЦДАВО України. (Ф. 2717, оп. 1, од. зб. 167, арк. 77).
- Циркуляр комісара освіти Донецько-Криворізької області учбовим закладам Харкова і губернії про впровадження в життя Декрету РНК РСФРР «Про відокремлення церкви від держави та школи від церкви» від 6 березня 1918 р. Известия Юга.* (1918, 6 марта).
- Циркуляр Полтавського губерньського відділу народної освіти повітам, повітовим містам, повітовим та волосним земським управам про відкриття сільських шкіл від 31 січня 1918 р. (1979). *Культурне будівництво в Українській РСР, 1917–1927, Збірник документів і матеріалів.* Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Київ, с. 61–62.
- Черномаз, І. Ш. (1958). *Борьба рабочего класса Украины за контроль над производством (март 1917 — март 1918).* Харьков.
- Шейко, В. М. (2017). Інтелігенція й революція в Україні (кінець XIX — початок XX ст.). *Культура України. Серія: Мистецтвознавство: збірник наукових праць*, 56, 225–243. Харків: ХДАК.
- Шейко, В. М. (2017). Жовтневий переворот 1917 р. та інтелігенція в Україні. *Культура України. Серія: Мистецтвознавство, Збірник наукових праць*, 57, 138–154. Харків: ХДАК.
- Шуба, П. (1921, 26 октября). Путевые наброски. *Коммунист*, с. 2.
- Южный край* (1917, 14 января).

References

- Bardin, I. P. (1939). *The life of an engineer.* Novosibirsk: Novosibirskoe oblastnoe izdanie. [In Russian].
- Beilin, A. Ye. (1935). *The staff of specialists of the USSR, their development and improvement.* Moscow: Soyuzorguchet. [In Russian].
- Bolshevik* (1924, 28 March). p. 2. [In Russian].
- Barshchevsky, V. Ya. (1962). *Working class and Councils of the Donetsk-Krivoy Rog basin in the October Revolution.* In 2 parts. Part 2. Dnepropetrovsk. [In Russian].
- Butenko, N. K. (1970). *Small Ukrainian prose of the period of the October Revolution and the Civil War (1917–1920)* (The author's abstract of the dissertation of a Cand.Phil.Sci.). Kiev. 19 p. [In Russian].
- Addresses to the Ukrainian Soviet intelligentsia and the entire Soviet society, read in conjunction with the greetings at the All-Ukrainian Party Conference of the Communist Party (Bolsheviks). *News of VUTSVK* (1924, May, 18). [In Ukrainian].

- Wolfson, S. Ya. (1925). The intelligentsia as a socio-economic category. *Krasnaya nov*, 6. P. 121-162. [In Russian].
- All-Union agricultural exhibition and agronomists. *News of VUTSVK* (1923, April 4). P. 1. [In Ukrainian].
- All-Ukrainian Teachers' Congress. *News of VUTSVK* (January 1925, January 13), p. 3. [In Ukrainian].
- All-Ukrainian Teachers' Congress. *News of VUTSVK* (January 1925, January 8), p. 2. [In Ukrainian].
- The newspaper of the Provisional Worker and Peasant Government*. (1918, January 31). [In Russian].
- The Voice of the Proletarian* (1918, February 1). [In Russian].
- Gurevich — a new Soviet physician: a conversation with the People's Commissar for Health comrade Gurevich. *The Communist* (1924, May 13), p. 3. [In Russian].
- Decree of the Council of People's Commissars of the RSFSR "On the Elimination of Illiteracy among the People of the Russian Socialist Federative Soviet Republic" dated December 26, 1919. *Cultural construction in the Ukrainian SSR, 1917-1927: a collection of documents and materials*. (1979). The Main Archival Department under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. Kyiv, p. 36-37. [In Ukrainian].
- Decree of the Council of People's Commissars of the RSFSR "On Freedom of Conscience, Church and Religious Communities" of January 20, 1918. *Cultural construction in the Ukrainian SSR, 1917-1927: collection of documents and materials*. (1979). The Main Archival Department under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. Kyiv, pp. 22-24. [In Ukrainian].
- Zatonsky, V. P. (1923, January 14). Remember the teacher. *Communist*, p. 3. [In Russian].
- Zatonskyi V. P. (1925, January 9). Speech of comrade Zatonskyi at the First All-Ukrainian Congress of Teachers. *People's Teacher*, pp. 3-4. [In Ukrainian].
- The Star* (1918, Jan. 21). P. 2. [In Russian].
- The Star* (1918, Feb. 22). P. 1. [In Russian].
- Appeal of the Cultural Commission of the Central Council of Poltava Trade Unions to trade unions and Soviet institutions and organizations with the call to promote the cultural and educational level of the working people of the city on March 19, 1918. *Cultural construction in the Ukrainian SSR, 1917-1927: a collection of documents and materials*. (1979). The Main Archival Department under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. Kyiv, pp. 70-71. [In Ukrainian].
- Zolotoverkhyi, I. D. (1961). *The formation of Ukrainian Soviet culture (1917-1920)*. M. V. Koval (ed.). Kyiv: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR. [In Ukrainian].
- News of Soviet Medicine* (1918), 28, p. 3. [In Russian].
- News of the South* (1918, March 1). [In Russian].
- News of the South* (1918, March 5). [In Russian].
- News of the South* (1918, March 9). [In Russian].

- History of the Ukrainian SSR* (1967). (Vol. 2). Academy of Sciences of the USSR, Institute of History. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- To comrades doctors from the Board of the Society of Russian Doctors in memory of N. I. Pirogov* (1917). Public doctor, 9/10, pp. 79–80. [In Russian].
- Quiring, E. (1925, January 9). Party and teaching: speech comrade. Quiring at the opening of the all-Ukrainian congress January 7. 1925. *Communist*, p. 4. [In Russian].
- Koka V. (1930). We will be worthy of the great reward: a speech at the V General Plenum of the VUC ROBOS. *For the Cultural Revolution*. December 2. P. 3. [In Ukrainian].
- Kuras, I. F. (1978). *The triumph of proletarian internationalism and the collapse of petit-bourgeois parties in Ukraine*. Kiev: Naukova dumka. [In Russian].
- Leites, A. (1925, February 18). On the paths of Ukrainian literature. *Communist*, p. 2. [In Russian].
- Lenin, V. I. (1977). Report on the activities of the Council of People's Commissars on January 11 (24): [The Third All-Russian Congress of Soviets of Workers', Soldiers' and Peasants' Deputies, 10–18 (23–31) Jan. 1918]. *Complete edition* (Vol. 35, pp. 261–279). Moscow. [In Russian].
- Lenin, V. I. (1977). Report on the party program on March 19: [VIII Congress of the RCP (B.), March 18–23, 1919]. *Complete edition* (Vol. 38, pp. 151–173). Moscow. [In Russian].
- Lenin, V. I. (1977). How to organize a competition? *Complete edition* (Vol. 35, pp. 195–205). Moscow. [In Russian].
- Lenin, V. I. (1980). New democracy. *Complete edition* (Vol. 22, pp. 302–303). Moscow. [In Russian].
- Lenin, V. I. (1981). “Left-Wing” Childishness and Petty-bourgeoisness. *Complete works* (Vol. 36, pp. 283–314). Moscow. [In Russian].
- Lenin, V. I. (1977). The answer to an open letter of a specialist. *Complete edition* (Vol. 38, pp. 218–222). Moscow. [In Russian].
- Lenin, V. I. (1981). Speech at the First All-Russian Congress of Educators and Socialist Culture July 31, 1919. *Complete edition* (Vol. 39, pp. 131–138). Moscow. [In Russian].
- Lenin, V. I. (1981). Speech at the working conference Presnensky district December 14, 1918. *Complete edition* (Vol. 37, pp. 370–383). Moscow. [In Russian].
- Lenin, V. I. (1977). Successes and difficulties of the Soviet power. *Complete edition* (Vol. 38, pp. 39–73.). Moscow. [In Russian].
- Lenin, V. I. (1981). Valuable recognition of Pitirim Sorokin. *Complete edition* (Vol. 37, pp. 188–197). Moscow. [In Russian].
- Lytvinova, V. P. (1976). *On the attitude of the bourgeois technical intelligentsia of Ukraine to the Great October Socialist Revolution, Issue of the History of the USSR: Republican Interagency Thematic Scientific Collection*, 21, pp. 35–43. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Mizernitsky, O. (1927, November 7). In the face of October (educational trade union movement in Ukraine). *People's Teacher*, p. 3. [In Ukrainian].

- Order of the Commissioner for Civil Affairs of Kyiv on the Restoration of the Work of theaters and Cinemas of January 29, 1918. *Cultural Construction in the Ukrainian SSR, 1917–1927: Collection of Documents and Materials*. (1979). The Main Archival Department under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. Kyiv, p. 61 [In Ukrainian].
- Order of the Secretary of Education of the Ukrainian Soviet Republic on the opening of schools of all nationalities in Ukraine on February 15, 1918. *Cultural construction in the Ukrainian SSR, 1917–1927: a collection of documents and materials*. (1979). The Main Archival Department under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. Kyiv, p. 63 [In Ukrainian].
- Order of the Secretariat of the National Education of Ukraine on the abolition of old posts in secondary schools and the replacement of them with new, elective from February 22, 1918. *Cultural construction in the Ukrainian SSR, 1917–1927: a collection of documents and materials*. (1979). The Main Archival Department under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. Kyiv, p. 65 [In Ukrainian].
- National Library of Ukraine them. VI Vernadsky (Central Scientific Library of the Academy of Sciences of the USSR)*. (Department of the Manuscript, rep. XXXVIII, №1, rep. XXXIII, No. 4, l. 10). [In Ukrainian].
- The New Life* (1917, Nov 5). [In Russian].
- Essay on the history of the Kharkiv Electrical and Mechanical Plant. Part 1. Workers of the UNION-WEC plant in the struggle against autocracy and capitalism, 1888-1917*. (1963). Kharkov. [In Russian].
- The First All-Ukrainian Congress of Teachers (1925, 11 January). *The People's Teacher*. P. 1. [In Ukrainian].
- Pitsyk, N. E. (1970). *Alexander Alexandrovich Bogomolets*. Moscow: Science. [In Russian].
- Regulation of the Commissioner for Printing of the Kharkiv Council of Workers' and Soldiers' Deputies on the Prohibition of Counter-Revolutionary Propaganda in Mass Media, January 24, 1918 (1918, 25 January). *Bulletin of the UPR*. [In Ukrainian].
- Pravda newspaper* (1917, December 8). [In Russian].
- Pravda newspaper* (1918, March 20). [In Russian].
- Pravda newspaper* (1923, November 24), p. 1. [In Russian].
- The Problem of the Intellectuals in the Constructive Age: the Dispute in the Communist Academy. *For the Cultural Revolution* (1930, December 12). P. 4. [In Ukrainian].
- The proletarian* (1923, Jan. 7). P. 2. [In Russian].
- Proletarian thought* (1917, Dec. 24). [In Russian].
- “Prosvita” (“Enlightenment”). *Cultural construction in the Ukrainian SSR, 1917–1927: collection of documents and materials*. (1979). The Main Archival Department under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. Kyiv, p. 599. [In Ukrainian].
- Professional movement* (1918, 25 Apr.). [In Russian].
- Resolutions of the 2nd conference of mine and mining committees of the Donetsk

- basin on November 25–27, 1917. *Struggle for the power of the Soviets in the Donbas: a collection of documents and materials. (1957)*. Party Archive of the Stalin Regional Committee of the Communist Party of Ukraine. Stalino, pp. 214–221. [In Russian].
- Resolution of the First All-Ukrainian Congress of Soviets “On the Self-determination of Ukraine” of December 12, 1917. *Cultural construction in the Ukrainian SSR, 1917–1927: collection of documents and materials. (1979)*. The Main Archival Department under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. Kyiv, pp. 51–52. [In Ukrainian].
- The decree of the Ekaterinoslav provincial executive committee of the Soviets to the district councils for the protection of monuments of antiquity, art and science of February 26, 1918. *Cultural construction in the Ukrainian SSR, 1917–1927: a collection of documents and materials. (1979)*. The Main Archival Department under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. Kyiv, p. 68. [In Ukrainian].
- Ryappo, Ya. P. (1925, 3 February). Narkompros (People’s Commissariat of Education) and Scientists: (Comrade Ryappo at the First All-Union Congress of Scientific Workers). *Communist*, p. 5. [In Russian].
- Slonova, N. I. (1956). *Nikolai Nikolaevich Sinelnikov, 1855–1939*. Moscow: Art. [In Russian].
- The Charter of the Union of Internationalist Teachers (1918, No. 1/2). *Public education*. [In Russian].
- Fedyukin, S. A. (1972). *Great October and the intelligentsia: from the history of involving the old intelligentsia in the building of socialism*. Academy of Sciences of the USSR, Institute of Soviet History. Moscow: Nauka. [In Russian].
- Fradkin, V. Z. (1979). Scientific and educational activity of the Kharkiv Historical and Philological Society (1877–1919). *Bulletin of Kharkiv university*. Kharkiv. 182 (11). P. 58–65. [In Ukrainian].
- Central State Archives of the Supreme Power and Administration of Ukraine* (Rep. 166, spec. 1, unit of storage 936, pp. 66–67). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 166, spec. 11, unit of storage 353, p. 48). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 2717, spec. 1 (4), unit of storage 167, p. 77). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 2600, spec. 1, unit of storage 10, p. 12). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 2600, spec. 1, unit of storage 16, p. 18). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 166, spec. 1, unit of storage 936, p. 3, 4). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 166, spec. 1, unit of storage 936, p. 1, 3, 4). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 2717, spec. 1, unit of storage 167, p. 14, 15). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 2717, spec. 1, unit of storage 167, p. 21, 22, 23). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 2717, spec. 1, unit of storage 167, p. 24). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 2717, spec. 1, unit of storage 167, p. 34). [In Ukrainian].
- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 2717, spec. 1, unit of storage 66, p. 4, 5). [In Ukrainian].

- CSASPA of Ukraine*. (Rep. 2717, spec. 1, unit of storage 167, p. 77). [In Ukrainian].
- The guidance note of the commissar of education of the Donetsk-Kryvyi Rih region to the educational institutions of Kharkiv and the province on the implementation of the Decree of the Council of People's Commissars of RSFSR on the separation of the church from the state and the school from the church of March 6, 1918. *Izvestiya Yuga*. March 1918. [In Ukrainian].
- The guidance note of the Poltava provincial department of national education for districts, district cities, district and region zemsky councils about the opening of village schools of January 31, 1918. *Cultural construction in the Ukrainian SSR, 1917–1927: a collection of documents and materials*. (1979). The Main Archival Department under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR. Kyiv, pp. 61–62. [In Ukrainian].
- Chernomaz, I. Sh. (1958). *Struggle of the working class of Ukraine for control over production* (March 1917 — March 1918). Kharkov. [In Russian].
- Sheyko, V. M. (2017). The Intelligentsia and the Revolution in Ukraine (the end of the 19th — early 20th centuries). *Culture of Ukraine. Series: Art studies: a collection of scientific works*, 56, pp. 225–243. Kharkiv: KhDAK. [In Ukrainian].
- Sheyko, V. M. (2017). The October Coup of 1917 and the Intelligentsia in Ukraine. *Culture of Ukraine. Series: Art studies: a collection of scientific works*, 57, pp. 138–154. Kharkiv: KhDAK. [In Ukrainian].
- Shuba, P. (1921, October 26). Travel notes. *Communist*, p. 2. [In Russian].
- The South Region* (1917, January 14). [In Russian].

UDC 94(477):321.74:323.27“1917.10”

V. M. Sheyko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE INTELLIGENTSIA AND SOVIET AUTHORITIES IN UKRAINE AFTER THE OCTOBER COUP OF 1917: THE POLICY AND EXPERIENCE OF INTERRELATIONS

The aim of the paper is to analyze the policy and experience of the relationship between the old intelligentsia of Ukraine and the Soviet authorities after the October coup of 1917.

Research methodology. In this research the author uses the principles and methods of historical and culturological as well as comparative analysis of the events and phenomena concerning the interrelations of different strata of the old intelligentsia and the Soviet authorities in Ukraine after the October coup of 1917.

Results. On the basis of the analysis of the policy and experience of the relationship between the old intelligentsia and the Soviet authorities in Ukraine the author describes the main stages of the transformation of the political and professional views and actions of the old intelligentsia in relation to the Soviet authorities.

Novelty. An attempt is made in this paper to show the new phenomena and names of the representatives of the old intelligentsia of different regions of Ukraine, the process of evolution of their professional and political views and

actions in relation to the Soviet government itself and its policies. The author analyzes and covers these events mainly on the basis of relatively unknown archive materials.

The practical significance. The information contained in this paper can be used in the process of researching the culturological issues, the issues of Ukrainian and world culture when writing textbooks on the history of culture. In addition, it may be useful for students, postgraduates and doctoral students in the educational process of studying the issues of culturology.

Keywords: *the intelligentsia, the October coup of 1917, the Soviet power, the evolution of the policy and experience of the relationship between the intelligentsia and the authorities.*

Надійшла до редколегії 05.06.2017 р.